Scientific quarterly (scientific-research article) of Islamic world political research
Vol. 12, No. 2, Summer 2022, 1-29
DOI: 10.21859/priw-120201

The position of good governance in Iran, Turkey and Egypt from the perspective of human development indicators during the years 2011 to 2019

Azam Sartibi[1], Mohammad Tohidfam[2], Ahmad Bakhshayesh Ardestani[3], Ali Akbar Amini[4]

Date received: 2022/03/18 **Date of acceptance**:2022/06/21

Abstract

Achieving human development and good governance through appropriate functions between various institutions of society is one of the main criteria for measuring the prosperity and development of countries in recent decades and can meet the needs of citizens in a society. The current research with descriptive-analytical and causal-comparative method and in the theoretical framework of "New Institutionalism" seeks to answer the main question that "the position of good governance in Iran, Turkey and Egypt from the perspective of human development indicators in 10 years How is the recent one?" Based on the investigations carried out using reliable sources such as Persian and English books and researches and reliable domestic and foreign websites and by calculating the average indicators of optimal governance from the perspective of human development indicators in the two areas of efficiency and social welfare which include efficiency and effectiveness, unemployment rate, gross national product, life expectancy, health, education and gender equality in the three countries of Iran, Turkey and Egypt And also by presenting graphs and comparing these indicators with each other, this was the result that compared to Egypt, Iran has been ranked higher in all the

1. PhD candidate in Political Science (Iran Issues), Department of Political Science-Political Thought and Iran Issues, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. azamsartipi1@gmail.com

2. Associate Professor in Department of Political Science-Political Thought and Iran Issues, Central Tehran Branch, Islamic Azad University , Tehran ,Iran. (responsible Author), , tohidfam_m@yahoo.com

3. Professor in Department of Political Science-Political Thought and Iran Issues, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran , Iran. ahmadbakhshi0912@gmail.com

4. Assistant Professor, Faculty of Political Science Thought and Iran Issues, Central Tehran Branch, Islamic Azad University ,Tehran ,Iran. ali.amini@yahoo.com

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

indicators of the hypothesis, and compared to Turkey in all indicators except the index Education is at the lowest rank. Also, the position of all three countries is lower than the global human development average due to various institutional weaknesses.

Keywords: Good Governance, Human Development, Social Welfare, Civil Society, Institutionalism

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی – پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال دوازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۱، صص ۲۹ – ۱

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۲۰۲۰۱

جایگاه حکمرانی مطلوب در ایران، ترکیه و مصر از منظر شاخص‌های توسعه انسانی طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹

اعظم سرتیبی[۱]
محمد توحیدفام[۲]
احمد بخشایش اردستانی[۳]
علی اکبر امینی[٤]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۳۱

چکیده

این تحقیق با هدف بررسي وضعیت شاخص هاي کارآمدی و اثربخشی و رفاه اجتماعی در سه کشور ایران، ترکیه و مصر به جهت دستیابي به بافته‌هایی واقع بینانه و عملیاتی در زمینه وضعیت شاخص توسعه انسانی و حکمرانی در این سه کشور صورت گرفته تا با دستیابي به ریشه مشکلات و ضعف های نهادی در این کشورها بتوان به راهکارهای عملی و مناسبتري برای حل مشکلات و رسیدن به یک وضعیت رسید. لذا در پاسخ به این پرسش اصلی که «جایگاه حکمرانی مطلوب در ایران، ترکیه و مصر از منظر شاخص های توسعه انسانی در یک دهه گذشته چگونه می باشد؟»، فرضیه مقاله عبارت است ؛ «از منظر رفاه اجتماعی(آموزشی ـ بهداشتی) در حکمرانی خوب و با توجه به بهبود وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی همچون بهداشت، آموزش و برابری جنسیتی، ایران در رتبه بالاتری نسبت به ترکیه و مصر قرار دارد و در مقابل از منظر کارآمدی در حکمرانی خوب و با توجه به افت وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در زمینه‌هایی چون نرخ بیکاری، کاهش درآمد ناخالص ملی و امید به زندگی، ایران در رتبه‌های نسبتا متوسط‌تری نسبت به ترکیه و مصر قرار می‌گیرد.» بر اساس نتایج حاصله ، ایران در مقایسه با مصر در خصوص همه شاخص های مورد نظر فرضیه در رتبه بالاتری قرار داشته و در مقایسه با ترکیه نیز در همه شاخص ها به جز شاخص آموزشی، در رتبه پایین تری قرار مي گیرد. روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از مباني نظري «نهادگرایی جدید» و «حکمراني مطلوب» مي باشد.

واژه‌های کلیدی: حکمرانی مطلوب، توسعه انسانی، رفاه اجتماعی، جامعه مدنی، نهادگرایی.

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی(گرایش مسائل ایران)، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
azamsartipi1@gmail.com

۲. دانشیار گروه علوم سیاسی-اندیشه سیاسی و مسایل ایران، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) tohidfam_m@yahoo.com

۳. استاد گروه علوم سیاسی-اندیشه سیاسی و مسایل ایران ، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
ahmadbakhshi0912@gmail.com

٤. استادیار گروه علوم سیاسی-اندیشه سیاسی و مسائل ایران، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
ali.amini@yahoo.com

Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

مقدمه

«حکمرانی مطلوب» یکی از پیش نیازهای اساسی توسعه در ابعاد گوناگون اقتصادی و انسانی موفق در یک کشور می باشد که معمولا در حوزه هایی همچون سلامت، زیرساخت ها، تنظیم بازار سرمایه، ثبات اقتصادی کلان، تامین شبکه امنیت ، نظام حقوقی، ایجاد فضای کسب و کار خوب و حفاظت از محیط زیست نقشی کلیدی ایفا می کند. اگر دولت ها این وظایف را به خوبی انجام دهند رونق در بخش های گوناگون اقتصادی و انسانی شکل خواهد گرفت و در صورت عدم کارکرد صحیح دولت ها در این خصوص، می توان شاهد عقب گرد حکمرانی و توسعه در یک کشور بود. «حکمرانی مطلوب» از نظریه «نهادگرایی» وام گرفته است که برخورداری از یک «اقتصاد خوب» را نیازمند نهادهای کارآمد می داند. زیرا کشوری توانایی رقابت در بازارهای جهانی را دارد که محدودیت های بوروکراسی در زمینه هزینه های صادرات را افزایش ندهد و سرمایه گذاران را دلسرد نکند، فرآیند انعقاد قراردادهای سرمایه گذاری آسان و اجرای آنها تحت نظارت کامل باشد، مالکیت و حقوق مالکیت محترم شمرده شود و مناقشات بین صاحبان منافع به سرعت حل و فصل گردد. همچنین نیروهای کار تحت آموزش قرار بگیرند و فرصت های جدید شغلی برای افراد بیکار فراهم گردد. «حکمرانی مطلوب» تنها در برگیرنده مفاهیم دموکراسی، حقوق بشر، پاسخگویی، مشارکت و حاکمیت قانون نمی باشد، بلکه چارچوبی به دست می دهد که همه این اهداف و ارزش ها یک جا و در کنار هم جمع گردند. در واقع «حکمرانی مطلوب» مفهومی است که به «توسعه انسان محور» توجه دارد.

به دیگر سخن، مفهوم «حکمرانی مطلوب» نشان دهنده تغییر پارادایم نقش دولت ها و حکومت ها می باشد. این مفهوم با هدف دستیابی به «توسعه انسانی پایدار» مطرح گردیده است که در آن بر کاهش فقر، ایجاد شغل و رفاه پایدار، حفاظت و تجدید حیات محیط زیست و همچنین رشد و توسعه زنان تاکید داشته است. در الگوی مبتنی بر «حکمرانی مطلوب»، علاوه بر پذیرش دخالت منطقی دولت بر نقش تسهیل گری ، بر نقش آفرینی مدیران دولتی نیز در فراهم کردن و ارائه خدمات با کیفیت بالا که شهروندان و گروه های مختلف از آن بهره مند گردند، تاکید می شود. این الگو به دنبال نقش حداقلی دولت و توانمندسازی «نهادهای مدنی» و «بخش خصوصی» می باشد. در تمامی رویکردهای مورد نظر، آنچه مهم و محوری تلقی می گردد، نقش «نهادها» در ایجاد یک «حکمرانی مطلوب» می باشد که سبب به وجود آمدن توسعه می شود. در واقع «حکمرانی مطلوب» از طریق نقش آفرینی نهادها، باید به عنوان یک هدف و فرآیندی که رشد، برابری و «توسعه انسانی» را برای مردم و جامعه سرعت می بخشد، مفهوم سازی گردد.

در مقاله حاضر با نگاهی بدیع به مقوله «حکمرانی مطلوب» در پی آنیم تا بر خلاف پژوهش های

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

متعدد انجام شده در این حوزه و نگاه به مساله توسعه تنها از دریچه «حکمرانی مطلوب»، این بار از نقطه نظر «شاخص های انسانی» به مقوله «حکمرانی مطلوب» بپردازیم. جامعه هدف ما در این مقاله سه کشور ایران، ترکیه و مصر به دلایلی همچون اشتراکات تاریخی، تمدنی و ژئوپلتیک می باشد که با مقایسه آنها در چارچوب نظری «نهادگرایی جدید» طی یک دهه ، پژوهشگر در پی پاسخ به این سوال می باشد که جایگاه حکمرانی خوب در ایران، مصر و ترکیه از منظر شاخص های توسعه انسانی در یک دهه گذشته چگونه می باشد؟ فرضیه پژوهش بر این اصل استوار است که «از منظر رفاه اجتماعی(آموزشی ـ بهداشتی) در حکمرانی خوب و با توجه به بهبود وضعیت شاخص های توسعه انسانی همچون بهداشت، آموزش و برابری جنسیتی، ایران در رتبه بالاتری نسبت به ترکیه و مصر قرار دارد و در مقابل از منظر کارآمدی در حکمرانی خوب و با توجه به افت وضعیت شاخص های توسعه انسانی در زمینه هایی چون نرخ بیکاری، کاهش درآمد ناخالص ملی و امید به زندگی، ایران در رتبه های نسبتا متوسط تری نسبت به ترکیه و مصر قرار می گیرد.» بنابراین برای پاسخگویی به پرسش اصلی مقاله و آزمون فرضیه، شاخص‌هایی همچون کارآمدی و رفاه اجتماعی در سه کشور نام برده را طی سال های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ مورد بررسی قرار داده و نمودارهای مقایسه ای برای هر کدام از این شاخص ها ترسیم می گردد.

روش شناسي و چارچوب نظري تحقيق

در روش شناسي مقاله از چهار مفهوم نهادگرايي،توسعه، حكمراني مطلوب و توسعه انساني به جهت رسيدن به يک مدل عملي وام گرفته شده است:

رهیافت نهادی[1]

نهادگرایی که ریشه های آن را باید در قرن نوزدهم و در مکاتب تاریخی آلمان و انگلیس جستجو کرد، با وجود شاخه های متنوع تحت دو جریان اصلی نهادگرایی قدیم و جدید قابل بررسی می باشد. مکتب نهادی جدید از برنامه اصلاحات اجتماعی به منظور توزیع عادلانه تر ثروت و درآمد حمایت می کند و علاوه بر پذیرش عقاید کلاسیک ها مبنی بر اینکه قیمت های بازار می تواند بدون دخالت دولت ها منجر به تخصیص بهینه منابع و درآمد ها شوند، به نقش دولت ها به واسطه اعمال هزینه های اجتماعی برای توزیع عادلانه ثروت و درآمد معتقد می باشد(شریف آزاده و دیگران، ۱۳۹۳: ۴-۷).

1. Institutional approach

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

در نهادی شدن تعهد به ارزش ها بسیار بیشتر از استفاده ابزاری اهمیت دارد(قلی پور، ۱۳۹۲: ۱۴۰). ثبات و استمرار نیز یکی از ویژگی های نهادها می باشد. البته باید به این نکته توجه داشت که ثبات و استمرار ویژگی همه وجوه متنوع یک نهاد نیست و بخشی از وجوه نهادی می باشد. اگرچه ساختار ظاهری و شکل نهادها در طول زمان تغییر می نماید، اما در هر صورت نوعی ثبات نسبی در شکل و ساختار نیز وجود دارد(قلی پور، ۱۳۹۲: ۱۴۰).

از دیگر ویژگی نهادها انعطاف پذیری می باشد. یک نهاد باید از پویایی، تحول پذیری و انعطاف پذیری برخوردار باشد و قابلیت تطبیق با نیازهای متغیر انسان ها را در طی زمان داشته باشد(حسینی زاده، ۱۳۹۱: ۴۷).

رابطه نهادگرایی و توسعه[1]

توجه به ارتباط میان توسعه و نهادها، قدمتی بس طولانی دارد و حتی در آثار آدام اسمیت[2] نیز می توان مشاهده کرد. اسمیت حتی زمانی که می خواهد به علل تفاوت کشورها و وضعیت اقتصادی آنها اشاره نماید، به نهادها توجه خاصی نشان می دهد و در این زمینه می گوید: «چین مدت ها است که یکی از ثروتمند ترین کشورها می باشد. به دیگر سخن، یکی از حاصل خیز ترین کشورها که به خوبی در آن کشت می شود و کشوری بسیار صنعتی شده و بسیار پر جمعیت است. به نظر می رسد که این کشور مدتهاست که به حد مطلوبی از ثروت رسیده است که این امر به دلیل ماهیت قوانین و نهادهایش می باشد(اسمیت، ۱۷۷۸: ۱۰۴۹).

ژوزف شومپیتر[3] نیز در کتاب معروف خود تحت عنوان «کاپیتالیسم، سرمایه داری و دموکراسی» در تعریف چارچوب نهادی نیز می گوید: «ما این اصطلاح را در وسیع ترین مفهوم پذیرفته شده از آن به کار می بریم که نه تنها شامل نهادهای قانونی، بلکه شامل گرایش های عامه مردم و سیاست ها می باشد»(شومپیتر، ۱۹۴۳: ۱۳۵).

قدم های جدی تر در این خصوص در دهه ۱۹۹۰ توسط داگلاس نورث[4] برداشته شد. به عقیده وی: «نهادها متشکل از قواعد رسمی، هنجارهای غیر رسمی و ویژگی های اجرایی و ترکیبی از آنها می باشند

1. The relationship between institutionalism and development
2. Adam Smith
3. Joseph Schumpeter
4. Douglass North

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

که عملکرد اقتصادی را تعیین می کنند. در حالی که قواعد رسمی در مدت کوتاهی تغییرپذیر هستند، هنجارهای غیر رسمی صرفا به طور تدریجی تغییر می کنند(ریچر و اسکوپ،۲۰۱۵: ۳۸۹-۴۰۰).

حکمرانی مطلوب[1]

مفهوم حکمرانی یک مفهوم جدید نبوده و سابقه آن به اندازه تمدن بشری می باشد . در خصوص مفهوم حکمرانی می توان گفت ، حکمرانی در ذات خود، همکاری و تعامل بین جامعه مدنی و نظام سیاسی یا همکاری بین دولت و شهروندان دارد. حکمرانی به پویش ها یا فرآیندهای تصمیم گیری در جامعه، نحوه به کارگیری قدرت و نحوه رابطه افراد و گروه ها اشاره دارد. به دیگر سخن، حکمرانی در پیوند با چگونگی کاربرد قدرت، تعامل و پاسخگویی معنا و مفهوم پیدا می کند(ساعی و دیگران، ۱۳۹۰: ۶۵). در واقع حکمرانی به معنای فرآیند تصمیم گیری و فرآیندی است که طی آن تصمیمات به مرحله عمل در می آیند و این حکمرانی بر نحوه تعامل دولت ها و سایر نهادهای اجتماعی در ارتباط با هم، نحوه ارتباط با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده تمرکز داشته و فرآیندی است که از طریق جوامع و سازمان ها و تصمیمات، خود را اتخاذ و به واسطه آن، مشخص می نمایند که چه کسانی در این فرآیند شرکت داشته و چه وظایفی را باید انجام بدهند(شنگ،۲۰۱۳: ۲). بر اساس اعلام بانک جهانی[2]، حکمرانی عبارت است از شیوه ای که در آن قدرت در مدیریت منابع اقتصادی و اجتماعی یک کشور، به کار می رود(کافمن و دیگران، ۲۰۱۰: ۴).

به طور کلی حکمرانی مطلوب از برساخته هاي بانک جهاني در سال۱۹۸۹ مي باشدکه دارای اصول و مولفه های می باشد که حکومت ها با رعایت این اصول اجرایی کردن آن می توانند گام های موثری در روند افزایشی توسعه در ابعاد گوناگون بردارند. این مولفه ها عبارتند از: ۱- حاکمیت قانون ۲- عدالت ۳- شفافیت ۴- مبارزه با فساد ۵- مسئولیت پذیری ۶- پاسخگویی ۷- اجماع سازی ۸- مشارکت ۹- کارآمدی و اثربخشی (کیجاني،۱۳۸۹:۵۴).

توسعه انسانی[3]

در بین شاخص های مطرح در توسعه، شاخص توسعه انسانی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار

1. Good governance
2. World Bank
3. Human Development

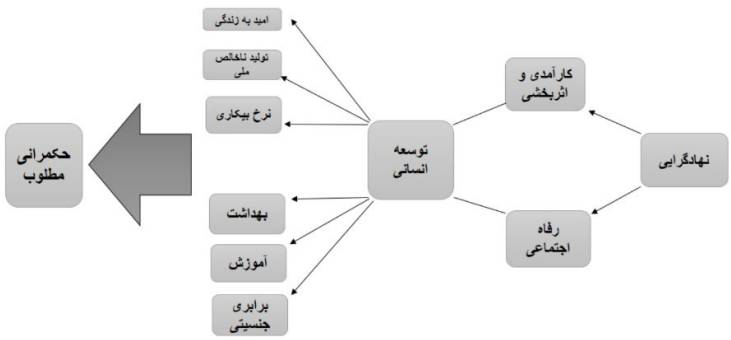
انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

می‌باشد. این شاخص توسط سازمان های بین المللی به طور سالیانه برای کشورهای گوناگون در جهان اعلام می شود و یک معیار شناخته شده برای سنجش رفاه موجود در یک جامعه می باشد(سامتي، ۱۳۹۰:۲۵)و برای نخستین بار در سال ۱۹۹۰ در اولین گزارش توسعه انسانی اعلام شد و در تعریف آن می توان گفت «توسعه فرآیندی است که از گسترش انتخاب های مردم، شکل گرفته است و این انتخاب ها می توانند نامحدود باشند. در همه سطوح توسعه سه معیار اصلی شامل ۱- امکان برخورداری از عمر طولانی همراه با سلامتی، ۲-کسب علم و دانش، ۳- دسترسی آزاد به منابع مورد نیاز جهت دستیابی به سطح شایسته زندگی(کلومن،رودریگز و چویی،۲۰۱۱: ۴) و در صورتی که این سه مورد فراهم نباشد، سایر موارد دیگر بدون مفهوم خواهد بود.

در مقاله حاضر برای پاسخگویی به سوال اصلی و سنجش و مقایسه جایگاه حکمرانی مطلوب از منظر شاخص های توسعه انسانی در سه کشور ایران،ترکیه، مصر، ضروری است تا بر اساس مدل تحلیلی ذیل به بررسی دو شاخص کارآمدی و رفاه اجتماعی در این سه کشور پرداخته تا به مقایسه وضعیت حکمرانی مطلوب در آنها از منظر نهادگرایی بپردازیم. در واقع از منظر این مدل تحلیلی، نهاد دولت به کمک سایر نهادها همچون بخش خصوصی و جامعه مدنی در یک شرایط با «نظم دسترسی باز» می تواند بستر مناسبی برای تنظیم روابط اقتصادی شهروندان فراهم سازد و به عنوان یک کمک دهنده بزرگ به نهادهای اقتصادی، سبب رشد و توسعه اقتصادی گردد. بنابراین نهادها از طریق همکاری با یکدیگر می توانند نقایص یکدیگر را رفع و توسعه در ابعاد گوناگون از جمله توسعه انسانی و در نتیجه حکمرانی مطلوب را فراهم آورند.

نمودار ۱ - مدل تحلیلی

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

پیشینه تحقیق

با مطالعه و بررسی آثار نگاشته شده در زمینه پژوهش حاضر، می توان به این امر پی برد که در هیچ یک از آنها به بررسی رابطه حکمرانی خوب از منظر شاخص های توسعه انسانی از نقطه نظر نهادگرایی و با نگاه مقایسه ای بین سه کشور تمدن ساز خاورمیانه نگاه نشده و تنها به بیان تاریخچه و شاخص های حکمرانی مطلوب و شاخص های توسعه انسانی در هر کشور به طور مجزا بسنده شده و یا تنها به تاثیر یک سویه حکمرانی مطلوب بر توسعه(انسانی) به صورت کلی پرداخته شده است.بنابراین مقاله حاضر می تواند در پر کردن خلاهای مطالعاتی این حوزه مفید واقع گردد.در زیر به پاره اي از این تحقیقات اشاره مي شود:

جعفر خیرخواهان و احمد میدری در پژوهش خود تحت عنوان «حکمرانی خوب، بنیان توسعه» به مواردی نظیر تاثیر حکمرانی بر کیفیت رشد، حکمرانی مردم سالار، نظریه خروج، اصلاح نهادهای عمومی و تقویت حکمرانی، نهادهای سیاسی و حکمرانی پرداختند.

محمد توحیدفام در پژوهش خود تحت عنوان«حکمرانی خوب و نظام تامین اجتماعی» به مباحثي همچون ابعاد کلان شهرها و رابطه با نظام تامین اجتماعی، حکمرانی و اشتغال، از عدالت در ایده کلاسیک تا نظام تامین اجتماعی در ایده حکمرانی خوب، مفهوم تامین اجتماعی در نظریه و رویکردهای اصلی حکمرانی خوب، شاخص های حکمرانی خوب برای تحقق تامین اجتماعی، آخرین تحولات مفهومی قرن بیستم و بیست و یکم، نظام تامین اجتماعی به مثابه بستر و نتیجه ایده حکمرانی خوب می پردازد.

مهدی مقدری در پژوهش خود تحت عنوان «حکمرانی خوب و توسعه» به بررسی دیدگاه و یافته های دانیل کافمن در خصوص حکمرانی می پردازد و پیشرفتی که تا به امروز در حوزه ارزیابی حکمرانی وجود داشته را با استفاده از یک چارچوب تحلیل ساده و با تمرکز بر دو سوال کلیدی مرور می‌کند: ۱- چه چیزی را اندازه گیری می کنیم؟ ۲-به نظرات چه کسی تکیه می کنیم؟

رحمت الله قلی پور در مقاله ای تحت عنوان «حکمرانی خوب، الگوی جدید برای توسعه پایدار» به تعامل سه بخش دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی می پردازد تا به موجب آن کشورها بتوانند از همه توانمندی های خود در توسعه استفاده نمایند.

محمد جواد رزمی، سمیه صدیقی و سمانه رضاییان در مقاله ای تحت عنوان «الزامات تحقق حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه انسانی»، با تاکید بر نقش سه نهاد دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی به نقش حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه انسانی می پردازند و در جستجوی شناخت الزامات تحقق حکمرانی خوب برای رسیدن به این مهم می باشند. نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر این

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

مساله است که مولفه های حکمرانی خوب در ایران طی سال های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۰ از وضعیت نامطلوبی برخوردار بوده است.

کافمن و دیگران در پژوهشی که تحت عنوان «شاخص‌های حکمرانی جهانی: روش‌شناسی و مسائل تحلیلی» در سال ۲۰۱۰ منتشر کرده اند، به پروژه شاخص های حاکمیتی جهانی (WGI) و مسائل تحلیلی مرتبط با آن پرداخته اند.

کلومن، رودریگز و چویی در پژوهشی تحت عنوان «توسعه انسانی ۲۰۱۰؛ بحث های جدید، نقدهای قدیمی» که در سال ۲۰۱۱ منتشر کرده اند، مفهوم و بینش های کلیدی پیشین از HDI را مورد بحث و بررسی قرار می دهند. همچنین به طور مفصل به نقد های کلیدی از HDI از گذشته تا به امروز می پردازند و تغییرات ارائه شده در فرمول و شاخص های HDI را نیز توضیح می دهد.

اکبر کمیجانی و پروانه سلاطین(۱۳۸۹) در مقاله «بررسی تاثیر کیفیت حکمرانی بر رشد اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب همسایه(ترکیه و پاکستان)»، فصلنامه مدیریت، دوره۷، شماره۲۰، اثر کیفیت حکمرانی بر رشد اقتصادی با استفاده از داده های تلفیقی (پانل) در ایران و کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان) در دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ را مورد بررسی قرار داده اند. برای این منظور ابتدا شاخص کیفیت حکمرانی معرفی گردیده و سپس روند آن در ایران بررسی شده است. نتایج حاصل از بررسی نشان می دهدکه در ایران کیفیت حکمرانی دارای وضعیت مطلوبی نمی باشد. نتایج حاصل از برآورد مدل نیز نشان می دهد:شاخص کیفیت حکمرانی در هر سه کشور دارای تاثیر مثبت و معنادار بر نرخ رشد اقتصادی می باشد. اما میزان تاثیرگذاری این شاخص در ترکیه بیشتر از ایران و پاکستان می باشد. به طوری که با یک واحد تغییر در کیفیت حکمرانی, نرخ رشد اقتصادی در ترکیه, ایران و پاکستان به ترتیب ۰/۱۶, ۰/۱۱, ۰/۰۶ درصد تغییر می یابد.

صفریان،روح الله و دیگران(۱۳۹۸) در مقاله«الگوی حکمرانی خوب و توسعه اقتصادی در ایران و ترکیه(۲۰۰۶-۲۰۱۷)»، فصلنامه علمی رهیافت های سیاسی و بین المللی، دوره۱۱، شماره۲ ،الگوی حکمرانی خوب را بر توسعه ی اقتصادی تأثیرگذار مي دانند. در سال های ۲۰۰۶-۲۰۱۷ که مصادف با دوره ی حزب عدالت و توسعه در ترکیه و ریاست جمهوری احمدی نژاد و روحانی در ایران است، طبق آمارهای نهادهای بین المللی، شاخص های اقتصادی در دو کشور تفاوت دارند. با توجه به این پیش زمینه به نظر می رسد مقوله ی حکمرانی در دو کشور بر این موضوع تأثیرگذار است. یافته های این پژوهش نشان می دهد که وضعیت شاخص های حکمرانی خوب موجب بهبود و یا سقوط شاخصه ای اقتصادی در دو

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

کشور و همچنین در قیاس با یکدیگر در دوره ای معین می شود.

فتح الله ویسي ناب و میر ستارصدر موسوي در مقاله "بررسی تطبیقی وضعیت شاخص توسعه انسانی در کشورهای منتخب در حال توسعه (ایران، برزیل، پاکستان، ترکیه، مصر و مکزیک)"د رمجله توسعه اجتماعي ایران، (۱۳۹۷)،دوره ۱۰شماره۴،به این نتایج دست یافتند که کشورهای منتخب در وضعیت مناسبی به لحاظ شاخص توسعه انسانی قراردارند زیرا تنها دو کشور پاکستان و مصر به ترتیب با مقدار شاخص توسعه انسانی ۰/۵۳۷ و ۰/۶۸۹ در گروه کشورهای با توسعه انسانی پایین و متوسط قرار دارند و سایر کشورها به ترتیب ترکیه، مکزیک، ایران و برزیل با مقادیر شاخص توسعه انسانی ۰/۷۵۹، ۰/۷۵۶، ۰/۷۴۹ و ۰/۷۴۴ در گروه کشورهای با توسعه انسانی بالا قرار می گیرند. به لحاظ شاخص نابرابری جنسی کشور مصر با مقدار ۰/۵۸۰ به لحاظ این شاخص در رتبه ۱۲۸ جهان و به واقع در پایینترین رتبه به لحاظ کشورهای منتخب قرارا دارد، همچنین کشور ترکیه با مقدار ۰/۳۶۰ به لحاظ این شاخص در رتبه اول کشورهای منتخب و رتبه ۶۹ کشورهای جهان قرار دارد. در نهایت بررسی وضعیت شاخص چند بعدی فقر در این کشورها بیانگر مناسب بودن وضعیت کلی این کشورهاست، زیرا تنها کشور پاکستان با مقدار ۰/۲۳۷ درصد در گروه کشورهای در معرض فقر چند بعدی قرار دارد و سایر کشورها در گروه کشورهای غنی قرار می گیرند.که این نشان دهنده مناسب بودن استانداردهای زندگی در این کشورهاست.

یافته های تحقیق

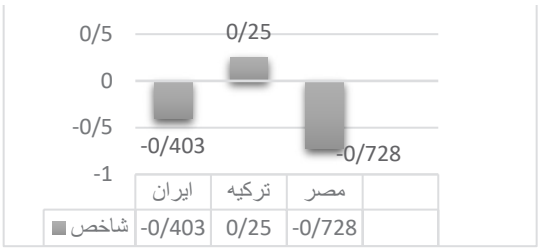
مقایسه شاخص های «کارآمدی» در ایران، ترکیه و مصر

- مقایسه کارآمدی و اثربخشی در سه کشور

بر اساس محاسبه و تحلیل میانگین شاخص کارآمدی و اثربخشی در سه کشور مورد بحث در مقاله در طول یک دهه و بر اساس نمودار شماره ۲ می توان مشاهده کرد ، میانگین این شاخص در ایران ۰/۴۰۳- ، ترکیه ۰/۲۵ و مصر ۰/۷۲۸- می باشد، هر چند میزان هر شاخص در هر سه کشور در طول یک دهه افت داشته اما وضعیت این شاخص ابتدا در ترکیه نسبت به ایران و مصر، و در ایران نسبت به مصر اندکی بهتر می باشد. در واقع میانگین شاخص کارآمدی و اثربخشی در ایران در مقایسه با ترکیه ۱۶۲ درصد کمتر و در مقایسه با مصر ۴۴ درصد بیشتر می باشد.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

نمودار- ۲مقایسه شاخص های کارآمدی و رفاه اجتماعی در سه کشور(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

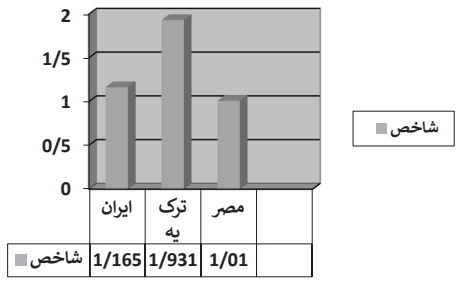

منبع: (گزارش مجمع جهانی اقتصاد و بانک جهانی: ۲۰۲۰)

● مقایسه شاخص تولید ناخالص ملی(GNP) در سه کشور[1]

بر اساس داده های پژوهش، میانگین درآمد تولید ناخالص ملی در طول یک دهه در هر کشور، بر اساس نمودار شماره ۳ بدین شرح می باشد: ترکیه با میانگین تولید ناخالص ملی ۱/۹۳۱ در طول یک دهه در مقایسه با ایران ۳۹ درصد رشد بیشتری داشته و همچنین میانگین این شاخص در ایران با عدد ۱/۱۶۵ ،۱۳ درصد بیشتر از مصر رشد داشته است.

نمودار ۳-مقایسه میانگین تولید ناخالص ملی در ایران،ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

منبع: (گزارش بانک جهانی و سازمان تجارت جهانی،۲۰۱۹)

● مقایسه نرخ بیکاری در سه کشور[2]

بر اساس آمارهای منتشر شده از شاخص نرخ بیکاری طی یک دهه در سه کشور و با محاسبه میانگین

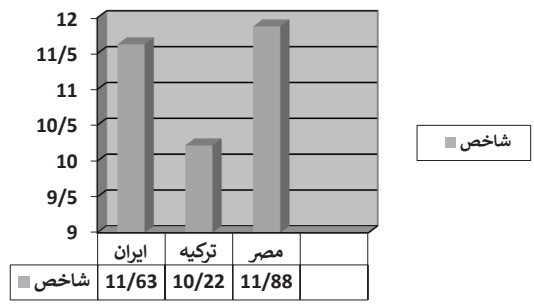
1. GNPI(Iran)= (1.344+1.213+1.176+1.184+1.069+1.118+1.175+1.135+1.072/9)=1.165
GNPI(Turkey)= (1.442+1.539+1.688+1.844+2+2.094+2.235+2.266+2.241/9)=1.931
GNPI(Egypt)=(0.797+0.936+0.966+0.961+1.046+1.043+1.042+1.117+1.186/9)=1.010

2. URI(Iran)=(12.45+12.63+10.44+10.57+11.06+12.43+12.1+12.06+11.14/9)=11.63
URI(Turkey)=(8.8+8.15+8.73+9.88+10.24+10.84+10.82+10.89+13.67)=10.22
URI(Egypt)=(11.85+12.6+13.15+13.11+13.05+12.41+11.74+9.82+9.73/9)=11.88

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

آن، می توان شاهد این بود که ابتدا مصر با عدد ۱۱/۸۸ رتبه اول و بیشترین میزان بیکاری، ایران با عدد ۱۱/۶۳ رتبه دوم و ترکیه ۱۰/۲۲ کمترین نرخ بیکاری را به خود اختصاص داده اند.

نمودار- ٤مقایسه میانگین نرخ بیکاری در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

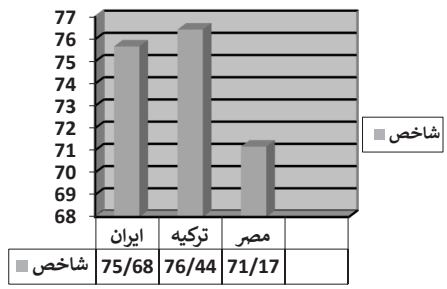

منبع: (گزارش سازمان تجارت جهانی: ۲۰۱۹)

● مقایسه شاخص امید به زندگی در سه کشور[1]

بر اساس داده های به دست آمده از میانگین شاخص امید به زندگی در سه کشور مورد بحث می توان پی برد بیشترین میزان رشد در طول یک دهه نیز به ترکیه با عدد۷۶/۴۴ و پس از آن به ایران با عدد ۷۵/۶۸ اختصاص می یابد.در مصر نیز عدد این شاخص ۷۱/۱۷ می باشد. به طور کلی میانگین شاخص امید به زندگی در ایران در طول یک دهه اخیر در مقایسه با ترکیه حدود یک درصد کمتر و در مقایسه با مصر حدود ۶ درصد بیشتر می باشد.

نمودار ٥مقایسه میانگین امید به زندگی در ایران،ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

منبع: (گزارش سازمان توسعه انسانی،۲۰۱۹)

1. LEI(IRAN)=(75.5+74.8+75.2+75.5+75.8+76+76.3+76.5+76.7/9)=75.68
LEI(Turkey)= (74.9+75.4+75.8+76.2+76.5+76.9+77.2+77.4+77.7/9)=76.44
LEI(Egypt)= (70.5+70.7+70.9+71.1+71.3+71.5+71.7+71.03+71.8+/9)=71.17

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

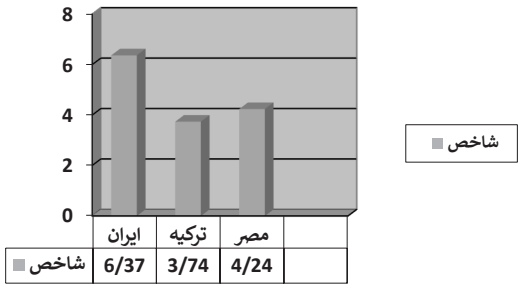
مقایسه شاخص های «رفاه اجتماعی» در ایران، ترکیه و مصر

الف-شاخص بهداشتی

● مقایسه هزینه های جاری سلامت در سه کشور [1]

همانطور که در نمودار شماره ۶ قابل مشاهده می باشد، با مقایسه میانگین هزینه های جاری سلامت طی یک دهه اخیر می توان به این امر رسید که بالاترین میزان این شاخص مربوط به ایران با عدد ۶/۳۷ ،و پس از آن مصر با رقم ۴/۲۴ می باشد. همچنین در ترکیه نیز میانگین این شاخص ۳/۷۴ می باشد . بنابراین به طور کلی هزینه های جاری سلامت در ایران در طول یک دهه ۴۱ درصد بیشتر از ترکیه و ۳۳ درصد کمتر از مصر رشد داشته است.

نمودار ٦-مقایسه میانگین هزینه های جاری سلامت در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

منبع: (داده های سازمان توسعه انسانی)

● مقایسه نرخ باروری در سه کشور [2]

بر اساس نمودار مقایسه میانگین نرخ باروری در ایران، ترکیه و مصر می توان دریافت که میانگین این شاخص در مصر با عدد ۳/۳۷ بیشترین مقدار را در مقایسه با ترکیه و ایران به خود اختصاص داده است، اما روندی که طی یک دهه طی کرده در مقایسه با ابتدای دهه هرچند اندک(۱ درصد) نزولی بوده است. در ترکیه نیز این شاخص با کاهش ۱۲ درصدی نسبت به ابتدای دهه روبه رو بوده است. اما در ایران این شاخص نسبت به ابتدای دهه با رشدی ۱۴ درصدی همراه بوده است. به طور کلی بیشترین میانگین این شاخص در دهه اخیر پس از مصر به ایران اختصاص یافته است و ترکیه در مقایسه با دو کشور مورد بحث کم ترین میزان نرخ باروری را طی یک دهه اخیر داشته است.

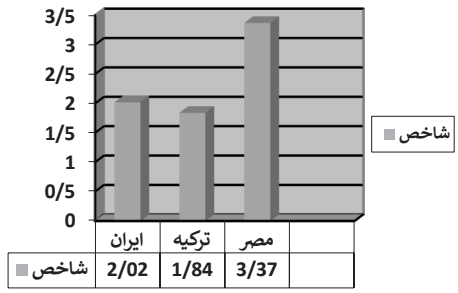
1. CHCI(Iran)=(6.6+6.6+6+6.9+7.8+8.9+8.7/7)=6.37
CHCI(Turkey)=(4.7+4.5+4.4+4.1+4.3+4.3+4.2/7)=3.74
CHCI(Egypt)=(4.4+4.6+4.7+4.7+5.3+5.4+5.3/7)=4.24

2. FRI(Iran)=(1.87+1.90+1.94+1.99+2.04+2.08+2.12+2.14+2.15/9)=2.02
FRI(Turkey)=(2.14+2.13+2.12+2.11+2.10+2.09+2.08+2.07+1.88/9)=1.84
FRI(Egypt)=(3.31+3.38+3.42+3.44+3.44+3.41+3.37+3.33+3.28/9)=3.37

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

نمودار ۷-مقایسه میانگین نرخ باروری در ایران،ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

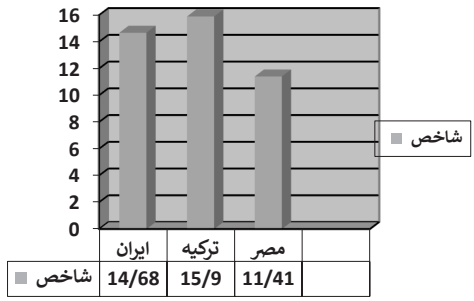
منبع: (گزارش بانک جهانی: ۲۰۱۹)

ب-شاخص آموزشی

● مقایسه سال های مورد انتظار تحصیل در سه کشور[1]

بر اساس نمودار مقایسه میانگین شاخص سال های مورد انتظار تحصیل در ایران، ترکیه و مصر در طول یک دهه، می توان شاهد این بود که ترکیه در رتبه اول، ایران در رتبه دوم و مصر در رتبه سوم جای دارد. به طور کلی میانگین این شاخص در ایران در مقایسه با ترکیه حدود ۷ درصد کمتر و در مقایسه با مصر حدود ۲۲ درصد بیشتر می باشد.

نمودار ۸-مقایسه میانگین سالهای مورد انتظار تحصیل در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

منبع: (گزارش سازمان توسعه انسانی، ۲۰۱۹)

● مقایسه مخارج دولت برای آموزش در سه کشور[2]

با مقایسه میانگین شاخص مخارج دولت برای آموزش در سه کشور مورد بحث بر اساس نمودار

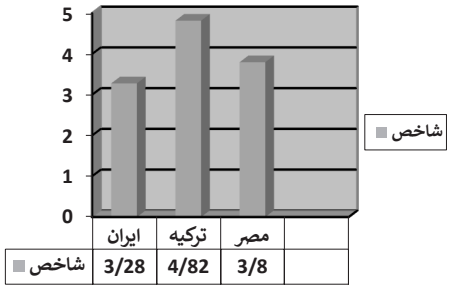
1. EYSI(Iran)= (13.6+14.9+14.8+14.8+14.7+14.9+14.9+14.8+14.8/9)=14/68
EYSI(Turkey)= (14.3+14.4+15.5+16+16.2+16.4+16.4+16.4+16.6/9)=15.8
EYSI(Egypt)= (12+12.4+12.7+12.7+13+13.1+13.1+13.1+13.3/9)=11.41

2. GSEI(Iran)=(3.1+3.2+3.1+2.8+2.8+3.4+3.8+4/8)=3.28
GSEI(Turkey)=(4.2+4.4+4.3+4.4+4.3+4.6+4.2+4.3+4.3+4.4/9)=4.82
GSEI(Egypt)=(3.3+3.4+4.1+4.3+3.9/5)=3.8

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

مقایسه ای ذیل، می توان نتیجه گرفت که به طور کلی وضعیت ترکیه در این خصوص نسبت به دو کشور دیگر مطلوب تر بوده و پس از ترکیه، مصر و سپس ایران در جایگاه بعدی قرار دارند. به طور کلی میزان مخارج دولت در ایران در مقایسه با ترکیه ۳۱ درصد و در مقایسه با مصر ۱۳ درصد کمتر می باشد.

نمودار ۹-مقایسه میانگین مخارج دولت برای آموزش در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

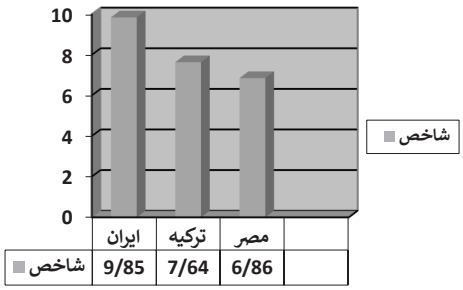

منبع: (گزارش سازمان توسعه انسانی: ۲۰۱۹)

● مقایسه سنوات تحصیلی در سه کشور[1]

بر اساس نمودار تحلیلی ذیل، میانگین سنوات تحصیلی در طول یک دهه در سه کشور ایران، ترکیه و مصر بدین شرح می باشد: ایران با شاخص ۹/۸۵ در رتبه اول، ترکیه با شاخص ۷/۶۴ در رتبه دوم و مصر با ۶/۸۶ در رتبه سوم قرار دارند. به طور کلی میانگین شاخص سنوات تحصیلی در ایران در مقایسه با ترکیه ۲۹ درصد و در مقایسه با مصر ۴۳ درصد مطلوب تر می باشد.

نمودار- ۱۰مقایسه میانگین سنوات تحصیلی در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

منبع: (گزارش سازمان توسعه انسانی: ۲۰۱۹)

1. AYI(Iran)=(9.2+9.5+9.8+9.8+9.9+10+10+10.2+10.3/9)=9.85
AYI(Turkey)= (6.6+6.7+7.5+7.7+7.6+7.8+8.4+8.4+8.1/9)=7.64
AYI(Egypt)= (6.4+6.5+6.7+6.8+6.9+7+7.1+7.2+7.2/9)=6.86

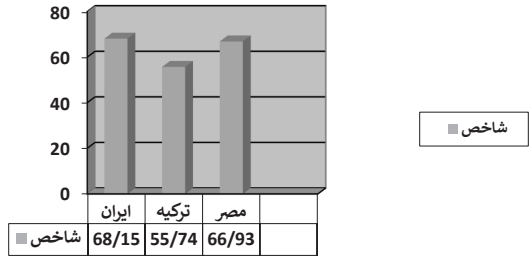
انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

● مقایسه جمعیت دارای حداقل تحصیلات متوسطه در سه کشور[1]

بر اساس یافته های پژوهش، میانگین شاخص جمعیت دارای حداقل تحصیلات متوسطه طی یک دهه در این سه کشور بدین صورت می باشد که این شاخص در ایران با میانگین ۶۸/۱۵ در رتبه نخست، مصر با میانگین ۶۶/۹۳ در رتبه دوم و ترکیه با میانگین ۵۵/۷۴ در رتبه سوم جای دارند. همچنین میانگین این شاخص در ایران در مقایسه با مصر ۱ و نیم درصد و در مقایسه با ترکیه ۲۲ درصد مطلوب تر می باشد.

نمودار ۱۱-مقایسه میانگین جمعیت دارای حداقل تحصیلات متوسطه در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

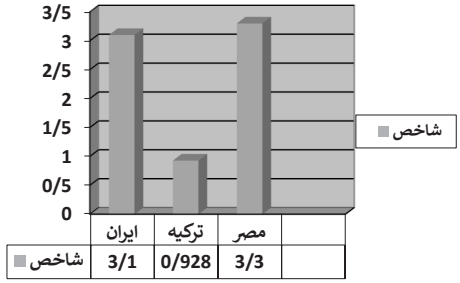

منبع: (گزارش سازمان توسعه انسانی: ۲۰۱۹)

● مقایسه نرخ ترک تحصیل در دوران ابتدایی در سه کشور[2]

نرخ ترک تحصیل در دوران ابتدایی در سه کشور مذکور طی یک دهه اخیر به طور کامل منتشر نشده و در دسترس نمی باشد. از این رو با آمار و ارقام موجود و در دسترس به مقایسه و تحلیل می پردازیم. همانطور که در نمودار ذیل پیداست، میانگین این شاخص در دوران ابتدایی در ایران در مقایسه با مصر ۶ درصد کمتر و در مقایسه با ترکیه ۷۰ درصد بیشتر بوده است.

نمودار -۱۲مقایسه میانگین نرخ ترک تحصیل در دوران ابتدایی در ایران،ترکیه و مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

منبع: (گزارش سازمان توسعه انسانی: ۲۰۱۹)

1. PMSEI(Iran)=(63.6+64.7+67.7+68.5+69.2+69.8+69.8+68.8+70.2/9)=68.15
PMSEI(Turkey)=(47.9+49.4+50.9+54+58.3+60.3+60.3+60.3+60.3/9)=55.74
PMSEI(Egypt)=(57.4+60+62.6+65.2+67.8=70.4+73+73+73/9)=66.93

2. DESI(Iran)=(3.8+2.5+2.1+4/4)=3.1
DESI(Turkey)=(1.031+0.998+0.914+0.922+0.897+0.885+0.897+0.885/8)=0.928
DESI(Egypt)=(3.6+3/2)=3.3

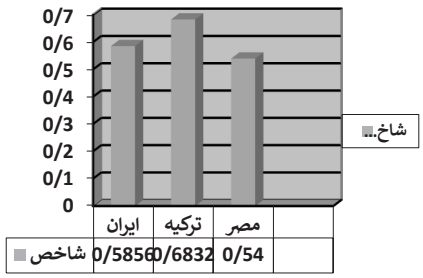
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

ج-شاخص شکاف جنسیتی

با بررسی و مقایسه شاخص شکاف جنسیتی می توان به وضعیت برابری جنسیتی در هر کدام از کشورها پی برد. به عبارت دیگر، هرچقدر شکاف جنسیتی بیشتر باشد برابری در یک کشور کمتر و بالعکس هرچقدر شکاف جنسیتی کمتر و به عد ۱ نزدیک تر باشد، برابری جنسیتی در یک کشور بیشتر می باشد. با نگاهی به نمودار مقایسه ای ذیل می توان دریافت شکاف جنسیتی در ترکیه با عدد ۰/۶۸۳، در ایران با عدد ۰/۵۸۶ و در مصر با عدد ۰/۵۴۰ به ترتیب در رتبه های اول تا سوم قرار دارند. همچنین ایران در مقایسه با ترکیه ۱۴ درصد شکاف جنسیتی بیشتر و در مقایسه با مصر ۷ درصد شکاف جنسیتی کمتر را دارا می باشد.

نمودار -۱۳میانگین کلی شاخص شکاف جنسیتی در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

منبع: (گزارش سازمان مجمع جهانی اقتصاد: ۲۰۱۹)

مقایسه شاخص کلی آموزشی در سه کشور

شاخص آموزش یک کشور با فرمول ذیل محاسبه می گردد:

$EI^{1} = (MYSI^{2} + EYSI^{3} / 2)$

سال‌های مورد انتظار مدرسه، محاسبه تعداد سال‌هایی است که انتظار می‌رود دانش‌آموز به مدرسه یا دانشگاه برود. در اکثر کشورها، مدرک کارشناسی ارشد نشان دهنده بالاترین سطح تحصیلی قابل دستیابی است و دریافت آن نشان دهنده ۱۸ سال تحصیل است. این بدان معنی است که اگر هر دانشجو در یک کشور در مقطع کارشناسی ارشد ثبت نام کند، شاخص EYS آن کشور ۱/۰ خواهد بود.

EI(Iran)=(10.5+14.8/2)=17.9

۱. شاخص آموزشی
۲. میانگین سال های تحصیلی
۳. شاخص سال های مورد انتظار تحصیلی

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

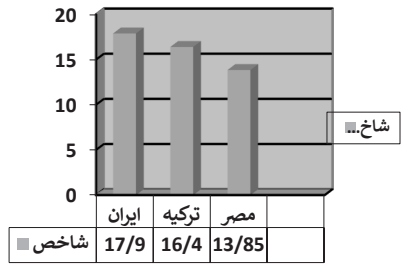
[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

EI(Turkey)=(8.1+16.6/2)=16.4

EI(Egypt)=(7.2+13.3/2)=13.85

حال که با استفاده از فرمول فوق الذکر، شاخص کلی آموزشی را در سه کشور مورد بحث را بدست آوردیم در ادامه به مقایسه این شاخص ها با یکدیگر می پردازیم. بر اساس محاسبات صورت گرفته، شاخص کلی آموزش در ایران با عد ۱۷/۹ در رتبه نخست قرار دارد. ترکیه نیز با عدد ۱۶/۴ و با اختلاف اندک در رده دوم و پس از آن مصر با عدد ۱۳/۸۵ در رده سوم قرار می گیرد. بنابراین می توان اینگونه نتیجه گرفت که وضعیت کلی شاخص آموزشی در ایران طی یک دهه اخیر در مقایسه با ترکیه حدود ۹درصد و در مقایسه با مصر ۲۵ درصد در شرایط مطلوب تری قرار داشته است.

نمودار- ۱۴مقایسه شاخص کلی آموزشی در ایران، ترکیه و مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

مقایسه شاخص کلی بهداشتی در سه کشور[1]

میانگین کلی شاخص بهداشتی در سایت سازمان توسعه انسانی محاسبه و منتشر شده است. بر اساس دیتاهای منتشر شده از سوی این سازمان و طبق آنچه در نمودار ذیل قابل مشاهده می باشد، ترکیه با شاخص بهداشتی۷۵/۱ درصد، ایران با شاخص بهداشتی ۷۴/۸ درصد و همچنین مصر با شاخص بهداشتی ۶۷/۲ درصد به ترتیب در رتبه اول تا سوم جای می گیرند. در واقع می توان گفت میانگین شاخص کلی بهداشتی تا سال ۲۰۱۹ در ایران حدود نیم درصد پایین تر از ترکیه و ۱۰درصد بالاتر از مصر می باشد.

۱. میانگین این شاخص مختص هر کشور در سایت توسعه انسانی محاسبه شده است:
https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

نمودار ۱۵-مقایسه شاخص کلی بهداشتی در ایران،ترکیه و مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

مقایسه میانگین شاخص کلی توسعه انسانی[1] در ایران[2]، ترکیه[3]، مصر[4]

1. Verry high(≥0.800)
High(0.700-0.799)
Medium(0.550-0.699)
Low(≤0.550)

۲. میانگین امید به زندگی در ایران
75.68=(9/76.7+76.5+76.3+76+75.8+75.5+75.2+74.8+75.5)
0.844=(25-85/25-75.68)

میانگین سال های مورد انتظار تحصیل در ایران
68/14=(9/14.8+14.8+14.9+14.9+14.7+14.8+14.8+14.9+13.6)

میانگین سنوات تحصیلی در ایران
9.85=(9/10.3+10.2+10+10+9.9+9.8+9.8+9.5+9.2)

میانگین شاخص کلی تحصیلی در ایران
0.12=100/12=1.2(9.85×14.68)

میانگین درآمد ناخالص ملی در ایران
2.27=(9/1.072+1.135+1.175+1.118+1.069+1.184+1.176+1.213+1.344)

۳. میانگین امید به زندگی در بدو تولد در ترکیه
76.44=(9/77.7+77.4+77.2+76.9+76.5+76.2+75.8+75.4+74.9)
0.875=(25-85/25-76.44)

میانگین سال های مورد انتظار تحصیل در ترکیه
15.8=(9/16.6+16.4+16.4+16.4+16.2+16+15.5+14.4+14.3)

میانگین سنوات تحصیلی در ترکیه
7.64=(9/8.1+8.4+8.4+7.8+7.6+7.7+7.5+6.7+6.6)
0.109=100/10.98=2/1(7.64×15.8)

میانگین تولید ناخالص داخلی در ترکیه
1.675=(9/2.241+2.266+2.235+2.094+2+1.844+1.688+1.539+1.442)

٤. میانگین امید به زندگی در بدو تولد در مصر
79.16=(9/72+71.8+71.03+71.7+71.5+71.3+71.1+70.9+70.7+70.5)
0.902=(25-85/25-79.16)

میانگین سال های مورد انتظار تحصیل در مصر
11.41=(9/13.3+13.1+13.1+13.1+13+12.7+12.7+12.4+12)

میانگین سنوات تحصیلی در مصر
6.86=(9/7.2+7.2+7.1+7+6.9+6.8+6.7+6.5+6.4)
0.08=100/8.84=2/1(6.86×11.41)

میانگین تولید ناخالص ملی در مصر
1.010=(9/1.186+1.117+1.042+1.043+1.046+0.961+0.966+0.936+0.797)

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

برای محاسبه شاخص کلی توسعه انسانی در هر کشور یک ابزار آماری وجود دارد که توسط یک اقتصاددان هندی به نام آمارتیاسن و یک اقتصاددان پاکستانی به نام محبوب الحق ایجاد شده است و این فرمول بعدها توسط ایالات متحده بازنگری شد. در واقع این ابزار برای سنجش و مقایسه توسعه اجتماعی و اقتصادی یک کشور با سایر کشورها بر اساس سه شاخص عمده استفاده می شود: ۱-امید به زندگی در بدو تولد ۲-میانگین سال های مورد انتظار تحصیل و سنوات تحصیلی ۳-درآمد ناخالص ملی سرانه.

برای یافتن HDI یک کشور از فرمول زیر استفاده کنید

HDI = 3âˆšLEI. EI II

در واقع با مقادیر مشتق شده از LEI(امید به زندگی در بدو تولد)، EI(شاخص آموزشی) و(درآمد ناخالص ملی) II، می توانیم شاخص توسعه انسانی یک کشور (HDI) را پیدا کنیم. به عبارت دیگر، شاخص توسعه انسانی یک شاخص کلی می باشد که از ترکیب شاخص های جزئی بدست می آید، بنابراین در ادامه پس از محاسبه میانگین شاخص ها طی یک دهه، دو شاخص جزئی که برای موضوع آموزش در نظر گرفته شده است را با هم ترکیب و شاخص کلی آموزش را به دست می آوریم. در روش جدید که در گزارش سال ۲۰۱۰ از سوی سازمان توسعه انسانی منتشر شد، برای ادغام دو متغیر آموزشی از روش میانگین هندسی برای محاسبه شاخص آموزش به صورت فرمول ذیل استفاده می گردد:

(میانگین سنوات تحصیلی×سال های مورد انتظار تحصیل)۲/۱

پس از محاسبه شاخص آموزش، از ترکیب سه شاخص پایه بهداشت، آموزش و تولید ناخالص ملی، شاخص توسعه انسانی بدست می آید.

HDI(Iran)=(0.844+0.12+2.27)1/3=0.439

HDI(Turkey)=(0.875+0.109+1.675)1/3=0.458

HDI (Egypt)=(0.902+0.08+1.010)1/3=0.427

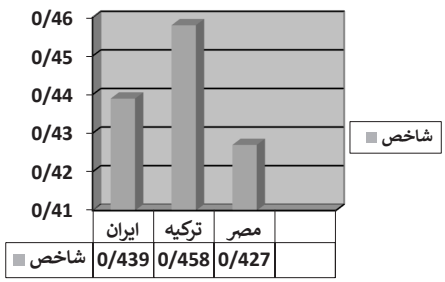
بر اساس محاسبه هایی که در فوق انجام شد، میانگین شاخص توسعه انسانی سه کشور ایران، ترکیه و مصر در طول یک دهه اخیر به دست آمده و می توان در نمودار ذیل نمایی کلی از وضعیت توسعه انسانی این سه کشور را مشاهده کرد. بر اساس اعداد و ارقام محاسبه شده می توان گفت ترکیه با شاخص توسعه انسانی ۰/۴۵۸ در رتبه اول، ایران با شاخص توسعه انسانی ۰/۴۳۹ در رتبه دوم و مصر به شاخص توسعه انسانی ۰/۴۲۷ در رتبه سوم جای دارد. همچنین ایران در زمینه شاخص توسعه انسانی ۴ درصد از ترکیه پایین تر و حدود سه درصد از مصر بالاتر می باشد. به طور کلی میانگین رشد این شاخص در طول یک

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

دهه اخیر در ترکیه ۱/۱۶ درصد، در مصر ۰/۶۳ درصد و در ایران ۰/۶۰ درصد می باشد. به طور کلی میانگین شاخص توسعه انسانی در هر سه کشور چندان مطلوب نبوده است. زیرا بر اساس معیار سنجی سازمان توسعه انسانی و میانگین جهانی، شاخص توسعه انسانی این کشور ها پایین تر از ۰/۵۵۰ بوده است، بنابراین در دسته کشورهای با توسعه انسانی پایین قرار می گیرند.

نمودار ۱۶-مقایسه میانگین شاخص کلی توسعه انسانی در ایران، ترکیه، مصر(۲۰۱۱-۲۰۱۹)

دلایل نامطلوب بودن شاخص های توسعه انسانی در سه کشور

با توجه به این که سه کشور مورد بحث در مقاله در زمینه شاخص های مورد نظر از مطلوبیت برخوردار نمی باشند، لذا این عدم مطلوبیت را می توان در ضعف های نهادی در این کشورها جستجو کرد که در ادامه به بررسی اجمالی آن می پردازیم.

یکی از دلایل و موانع پیش روی توسعه انسانی و حکمرانی مطلوب در ایران ضعف نهاد دولت می باشد. در این کشور به دلیل هزینه بر بودن اطلاعات از قانون و نفع فراوان در دور زدن آن، بسیاری از دست اندرکاران در بخش های گوناگون به دنبال دور زدن قوانین هستند که این امر سبب مشکلاتی همچون فساد، رانت جویی، قانون گریزی و ...می گردد(صفریان،۱۳۹۸:۸۸-۹۷). از دیگر سو، نقش آفرینی دولت در اقتصاد نیز می تواند مزید بر علت گردد. از آنجایی که دولت در ایران بخش زیادی از درآمد خود را از راه فروش منابع طبیعی به دست می آورد، لذا عدم وابستگی به پرداخت مالیات توسط شهروندان سبب استقلال دولت از جامعه شده و در خصوص بودجه های در نظر گرفته شده به مردم و جامعه پاسخگو نمی باش(ویسي ناب،۱۳۹۷:۱۴-۱۵).

از دیگر مشکلات نهادی در ایران می توان به چالش های موجود در بخش خصوصی اشاره نمود. اگرچه در سالهای اخیر اقداماتی در جهت گسترش خصوصی سازی و کاهش دخالت دولت در اقتصاد صورت گرفت، اما آنطور که باید نتیجه بخش نبوده است.در سایر نهادها همچون نهادهای بهداشتی و

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

آموزشی نیز کاستی های متعددی وجود دارد که بر مساله عدم مطلوبیت شاخص توسعه انسانی دامن می زند. در حوزه بهداشتی مواردی نظیر ضعف نهادهای مالی در راستای مدیریت منابع، ضعف نهادی در بخش مدیریت فناوری حوزه سلامت، ضعف های نهادی مدیریتی در حوزه منابع انسانی، ضعف ساختاری در بخش سلامت، به چشم می خورد. همچنین در بخش آموزش مواردی نظیر متکی بودن هزینه های آموزشی به دولت، کمبود منابع مالی برای ساخت، تجهیز و اداره مدارس، سطح دستمزد پایین معلمان و عدم پرداخت به موقع آن، روش های ناکارآمد گزینش و تربیت و استخدام نیروی انسانی، ناکارآمدی در انتخاب مدیران و ضعف برنامه های درسی موجود سبب مشکلات متعدد در این حوزه گردد(امام جمعه زاده،۱۳۹۵:۴۵-۵۰).

در ترکیه نقش و مداخله ارتش در نهاد دولت یکی از چالش های اساسی می باشد که پیشینه ای بس طولانی در این کشور دارد. هر چند بر اساس قانون اساسی ترکیه در سال ۲۰۰۱، بنا بر این شد که غیر نظامیان بیشتر از نظامیان باشند و تصمیمات شورا تنها به عنوان ارائه نظرات و دیدگاه های کارشناسی باشد، اما در عرصه عمل نظامیان از نهاد ارتش به عنوان ابزاری در جهت اثر گذاری بر سیاست استفاده کرده اند و چالش هایی را رقم زده اند.

کنترل و سرکوب نهادهای مدنی در ترکیه در سال های اخیر یکی دیگر از معضلات اصلی بر سر راه توسعه در این کشور می باشد. دولت ترکیه از سال ۲۰۱۰ با بحران های متعددی در حوزه سیاست خارجی، شکاف های قومی و طبقاتی و همچنین مشکلات اقتصادی متعدد رو به رو بوده است و وضعیتی را به وجود آورد که سبب شد تا دولت به سمت سرکوب نهادهای مدنی قدم بردارد. چنان که سرکوب جامعه مدنی و حزبی ترکیه تا زمان حال نیز ادامه دارد.

در خصوص مشکلات نهادی در حوزه بهداشتی در ترکیه می توان گفت مواردی نظیر مشکلات مربوط به قانون گذاری، مدیریت منابع انسانی، اداری و سازمانی، مشکلات مربوط به مراقبت های بهداشتی، اطلاعات و بخش تامین مالی و در حوزه آموزشی مشکلاتی نظیر عدم ارائه صحیح برنامه آموزشی در مدارس، کمبود زیرساخت، کمبود معلم، کیفیت پایین معلم، کمبود پرسنل، بودجه ناکافی در بخش آموزش و پرورش، عدم وجود دبیرستان های حرفه ای وجود دارد که بر شدت چالش ها می افزاید.

در مورد وضعیت نهادها در مصر نیز می توان گفت یکی از چالشها در این کشور سرکوب جامعه مدنی می باشد. طی دو دهه اخیر، جامعه مدنی در مصر همواره با سرکوب همراه بوده است. از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۷، جامعه مدنی در مصر بر اساس مقررات قانون انجمن ها و بنیادهای جامعه و همچنین آیین نامه

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

اجرایی قانون سال ۲۰۰۲ اداره می شد. علی رغم ماهیت بسیار محدود کننده این قوانین، بخش جامعه مدنی در این مدت گسترش یافت و با شروع انقلاب ۲۰۱۱، فعال تر شد. در واقع چارچوب حقوقی CSO در مصر قبل از انقلاب به منظور ممنوعیت کامل جامعه مدنی عمل نکرد، بلکه به همبستگی گروه های اجتماعی و سایر سازمان های غیر دولتی اختیارات زیادی داد. اما در سالهای اخیر در عرصه عمل نوعی اقتدار علیه این سازمان ها و افراد خاصی که از خط قرمزهای دولت در فشار برای اصلاحات و آزادسازی سیاسی عبور می کردند، اعمال شد. در واقع می توان گفت به نوعی «آزادی کنترل شده» در زمینه جامعه مدنی در مصر حکمفرما می باشد.

افزون بر موارد فوق، در سال های اخیر دولت با تکیه بر ارتش جهت جبران کم و کاستی های سازمان های غیر نظامی در مدیریت اقتصاد گام هایی برداشت که مشکلات بسیاری را به وجود آورد. همچنین ضعف نهاد های اقتصادی و اتکا به استقراض خارجی یکی دیگر از مشکلات نهادی در مصر می باشد که در سال های اخیر بیشتر به چشم می خورد. علی رغم اینکه در طی یک دهه اخیر سهم نفت از تولید ناخالص داخلی در مصر رو به کاهش بوده اما میزان بدهی های خارجی به نسبت دو دهه گذشته به طور بی سابقه ای رو به افزایش می باشد و همین امر سبب مختل شدن نهادهای اقتصادی در این کشورو مشکلات بعدی آن می باشد.

همچنین در مصر در حوزه بهداشتی مشکلات نهادی و ساختاری متعدد همچون دستمزد و ایمنی پایین برای پزشکان، عدم رعایت قانون اساسی از سوی نهاد دولت مبنی بر اختصاص حداقل ۳ درصد از تولید ناخالص داخلی به سیستم بهداشت و درمان، ضعف نهاد بیمه و در حوزه آموزشی نیز مشکلاتی همچون نبود زیرساخت مناسب، کیفیت پایین تدریس و وابستگی به معلمان خصوصی، تمرکز بیش از حد دولت، تشدید نابرابری های اجتماعی و دسترسی ناکافی به بودجه به بسیار ملموس می باشد و امر توسعه و مطلوبیت حکمرانی بیش از پیش را تحت الشعاع قرار داده است.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

نتیجه گیری

با عنایت به آنچه گذشت، پژوهشگران با بهره گیری از شاخص های توسعه انسانی ارائه شده توسط سازمان های بین المللی در جهت ارزیابی میزان و کیفیت حکمرانی مطلوب، و همچنین تحلیل های آماری و نمودارهای مقایسه ای گردآوری شده مربوط به کشورهای هدف پژوهش ،توانست تصویری کلی از وضعیت حکمرانی و میزان مطلوبیت آن ارائه نماید. طبق ارزیابی های به عمل آمده می توان به این مهم دست یافت که هر سه کشور در راستای ارتقای مولفه های حکمرانی خوب توانسته اند شاخص های توسعه انسانی را افزایش دهند. علی رغم میانگین روند رو به رشد شاخص های توسعه انسانی در هر سه کشور، هنوز تا دستیابی به استانداردهای جهانی ارائه شده فاصله وجود دارد.

در واقع محاسبه و تحلیل اعداد و ارقام گردآوری شده در پژوهش حاضر مبنی بر جایگاه حکمرانی مطلوب از منظر شاخص های توسعه انسانی در ایران ، ترکیه و مصر طی سالهای ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ و همچنین محاسبه از طریق فرمول جدید شاخص توسعه انسانی مبنی بر محاسبه شاخص های عمده، یعنی امید به زندگی در بدو تولد، میانگین سال های مورد انتظار تحصیل و سنوات تحصیلی و همچنین درآمد ناخالص ملی سرانه، شاخص توسعه انسانی، این گزاره را تایید می نماید که از منظر «کارآمدی» و «رفاه اجتماعی» در حکمرانی مطلوب، وضعیت ایران در مقایسه با مصر و ترکیه بدین صورت می باشد که این کشور در مقایسه با مصر در خصوص همه شاخص های مورد نظر فرضیه در رتبه بالاتری قرار داشته است و در مقایسه با ترکیه نیز در همه شاخص ها به جز شاخص آموزشی، در رتبه پایین ترین قرار دارد. همچنین جایگاه هر سه کشور به دلیل ضعف های مختلف نهادی از میانگین توسعه انسانی در سطح جهانی پایین تر می باشد. این امر به دلیل مشکلات متعدد نهادی در این کشورها همچون ضعف نهادهای دولتی، بخش خصوصی، جامعه مدنی و همچنین مشکلات نهادی عدیده در حوزه بهداشت و آموزش می باشد. دولتمردان در ایران می توانند با توانمند کردن نهادهای مدنی،ایجاد یک نظم دسترسی باز و محدود کردن نهادهای دولتی و شبه دولتی، ارائه و تصویب لوایح و قوانین باز جهت افزایش برابری جنسیتی، رشد و ارتقاء شاخص شفافیت، سرمایه گذاری بیشتر در بخش آموزش و سلامت و مرتفع کردن مشکلات و نقص های نهادی در این حوزه به میانگین جهانی شاخص توسعه انسانی نزدیک تر شده و شرایط ایجاد یک حکمرانی مطلوب را میسر نمایند.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

منابع :

۱. فارسی

امام جمعه زاده،سید جواد؛شهرم نیا، امیر مسعود؛صفرياني،روح الله (۱۳۹۵) ، "جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه"، فصلنامه علوم سياسي، ۱۲ (۷)، ۴۰-۳۶.

امام جمعه زاده،سید جواد؛صفرياني،روح الله (۱۳۹۶)،"الگوي حکمراني خوب:سرمايه اجتماعي و توسعه همه جانبه"، فصلنامه دولت پژوهي،۳ (۱۲)، ۵۸-۴۴.

حسینی زاده، محمدعلی(۱۳۹۱)، «از نهادگرایی تا گفتمان؛ درآمدی بر کاربرد نظریه های نهادگرایی در علوم سیاسی»، فصلنامه علوم سياسي باقرالعلوم، ۱۵ (۶۰) ،زمستان، ۱۰۹-۸۳.

ریزوندی، محمدامیر و همکاران(۱۳۹۴)، «کاوشی در تعریف نهاد، ارزیابی رویکردهای متاخر بدیل در تعریف نهاد»، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی و بودجه، ۲۰ (۳)،زمستان، ۲۱۰-۱۸۵.

ساعی، علی و دیگران(۱۳۹۰)، «سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب، تحلیل تطبیقی فازی بین کشوری از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸»، مجموعه مقالات مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه خوارزمی ، ۲ (۲)،۳۱-۱.

شریف آزاده،محمدرضا و دیگران(۱۳۹۳)، «بررسی تاثیر متغیرهای نئوکلاسیکی ونهادی(شاخص های حکمرانی خوب) بر نرخ اشتغال کشورهای توسعه یافته عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی»،فصلنامه اقتصاد کاربردی، ۴ (۱۴)،آذرماه، ۱۵-۱.

صفریان،روح الله و دیگران(۱۳۹۸)."الگوي حکمراني خوب و توسعه اقتصادي در ايران و ترکيه (از ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۷)"،رهيافت هاي سياسي و بين المللي،دوره ۱۱،شماره ۲،ص۸۶-۱۱۱.

قلی پور،آرین(۱۳۹۲)،. نهادها و سازمان ها؛اکولوژی نهادی سازمان ها، تهران: سمت.

کميجاني،اکبر؛سلاطين،پروانه(۱۳۸۷)،"تاثير حکمراني خوب بر رشد اقتصادي در گروه کشورهاي منتخبOPEC و OECD "،فصلنامه مدلسازي اقتصادي،۲(۲)،۲۴-۱.

کميجاني،اکبر؛سلاطين،پروانه(۱۳۸۹)،"بررسي تاثير کيفيت حکمراني بر رشد اقتصادي در ايران و کشورهاي منتخب همسايه(ترکيه و پاکستان)"، فصلنامه پژوهشگر(مديريت)، ۷ (۲۰)،۴۱-۲۷.

مکيان،سيد نظام الدين؛بي باک،مژده(۱۳۹۴)،"تاثير حکمراني خوب بر توسعه انساني:يک تحليل کشوري"،فصلنامه مدلسازي اقتصادي،۹(۲) ،۱۴۷-۱۳۱.

ويسي ناب،فتح الله؛صدر موسوي،مير ستار(۱۳۹۷)،"بررسي تطبيقي وضعيت شاخص توسعه انساني در کشورهاي منتخب در حال توسعه(ايران،پاکستان،ترکيه،مصر ومکزيک)"،مطالعات توسعه اجتماعي ايران،۱۰(۴)،۱۹-۷.

۲. انگلیسی

Human development Report in Iran, Turkey &Egypt on social welfare

Index,(2011-2019). https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks

Hosseinizadeh, Mohammad Ali (2013) "From institutionalism to discourse; an introduction

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

to the application of political theories of institutionalism in science", Bagheral Uloom Political Science Quarterly, 15th year, number 60, Winter, pp. 109-83.

Kaufmann, D &Others. (2010). "The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues". Global Economy and Development

Klugman, Jeni; Rodriguez, Francisco; Choi, Hyung-Jin (2011) "The HDI 2010: New Controversies, Old Critiques", United Nations Development Program, Huan Development Reports Research Paper, April

North, Douglass C, (2005), "Understanding the process of Economic Change", Princeton University Press

North, D.C., et al. (2012), "In the Shadow of Violence" (Cambridge: Cambridge University Press)

Qolipour, Arin (2012) "Institutions and Organizations; Institutional Ecology of Organizations", Tehran: SAMT.

Rizvandi, Mohammad Amir et al. (2014) "Exploration in the definition of the institution, evaluation of alternative late approaches in the definition of the institution", scientific research quarterly of planning and budgeting, year 20, number 4, winter, pp. 185-210

Richter, D. Schupp, J (2015), "The SOEP innovation sample (SOEP IS)". Schmollers Jahrbuch, 135

Smith, Adam (1778)." An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations". 1 (2 ed.). London: W. Strahan; T. Cadell

Schumpeter, Joseph (1943) "Capitalism, Socialism, and Democracy: Third Edition (Harper Perennial Modern Thought) ", First published in the UK

Saei, Ali and others (2019) "Social capital and good governance, fuzzy comparative analysis between countries from 2000 to 2008", collection of articles on social issues of Iran, Kharazmi University, period 2, number 2, winter

Sharif Azadeh, Mohammad Reza and others (2013) "Evaluation of the impact of neoclassical and institutional variables (good governance indicators) on the employment rate of developed countries that are members of the Organization for Economic Cooperation and Development", Applied Economics Quarterly, 4th year, December, pp1-15

Sheng, Y.K. (2013). "What is good governance". United Nations Economic and Social Commission for Asia and The Pacific

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

The report of the World Forum on Economy, Efficiency and Effectiveness in Egypt 2011-2020, Available on:https://www.theglobaleconomy.com/Egypt/wb_government_effectiveness/

The report of the World Forum on Economy, Efficiency and Effectiveness in Egypt 2011-2020, Available on:https://www.theglobaleconomy.com/Egypt/wb_government_effectiveness/

Trading Economics, Gross Domestic Product Report in Egypt (2019), Available on: https://tradingeconomics.com/egypt/gdp

Trading Economics, Gross Domestic Product Report in Iran (2019), Available on: https://tradingeconomics.com/iran/gdp

Trading Economics report, Turkey Unemployment Rate (2019), Available on: https://tradingeconomics.com/turkey/unemployment-rate

Trading Economics report, Egypt Unemployment Rate(2019),Available on: https://tradingeconomics.com/egypt/unemployment-rate

Trading Economics report, Iran Unemployment Rate(2019),Available on: https://tradingeconomics.com/iran/unemployment-rate

Turkey's fertility rate outpaces 27 EU member- States ,(2021)Available:https://www.trtworld.com/turkey/turkey-s-fertility-rate-outpaces-27- Eu -member-states-45274

World Bank Report, Efficiency and Effectiveness Index Report in Iran, Turkey and Egypt,(2018),Available on:https://data.worldbank.org/indicator/PX.REX.REER?end=2018&locations=TR&start=1964GovData360: Government Effectiveness

World Bank Report, Gross Domestic Product Report in Turkey (2019), Available on:https://data.worldbank.org/country/turkey

World Bank report on fertility rate in Iran (2019),Available on:https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?end=2010&locations=IR& most recent_value_desc=false&start=2000

World Bank report, fertility rate in Turkey (2019), Available on:https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=TR

World Bank report on fertility rate in Iran (2019),Available on:https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?end=2010&locations=IR& most recent_value_desc=false&start=2000

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]

World Bank report, fertility rate in Turkey (2019), Available on:https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=TR

World Bank report, fertility rate in Egypt (2019), Available on: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=EG

World Economic Forum report on gender gap in Iran(2019),Available on : https://old.iranintl.com/en/iran-in-brief/world-economic-forum-ranks-iran-150-out-156-countries-gender-gap

World Economic Forum report on gender gap in Turkey(2019),Available on: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjFpPPVhP75AhXCO-wKHfQsCbgQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww3.weforum.org%2Fdocs%2FWEF_GGGR_2020.pdf&usg=AOvVaw3POJVQcX_pLdWSZZKxupEs

World Economic Forum report on gender gap in Egypt(2019),Available on:

https://www.weforum.org/press/2019/09/world-economic-forum-announces-closing-the-gender-gap-accelerator-in-egypt/

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۲۰۲۰۱

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید:

سرتیبی، اعظم؛ توحیدفام، محمد؛ بخشایش اردستانی، احمد؛ امینی، علی اکبر (۱۴۰۱)، «جایگاه حکمرانی مطلوب در ایران، ترکیه و مصر از منظر شاخص های توسعه انسانی طی سال های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹» فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۲، ش۲، تابستان ۱۴۰۱، صص ۲۹-۱.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-24]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.1.8]